

„TRAGEDIJA“, BET „LABAI NAUDINGA“ – LIUBLINO UNIJOS VERTINIMAI NAUJAUSIOJE LIETUVIŲ ISTORIOGRAFIJOJE

DR. GINTAUTAS SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas
Lithuanian Institute of History
Tilto 17, Vilnius 01101
El. paštas sliesoriunasgintas@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5516-4035

Santrauka

Straipsnyje glaustai apibūdinamas vertinimų laukas, kur naujausioje lietuviškoje istoriografijoje, tiriančioje 1569 m. sudarytos Liublino unijos problematiką, daugiau ar mažiau vyrauja bendras sutarimas, o kur ryškėja nauji istorikų vertinimų skirtumai. Aptariant šią problemą, pirmiausiai kreipiamas dėmesys į tai, kaip lietuvių istoriografijoje apibūdinama Liubline įkurta bendra Lenkijos ir Lietuvos valstybė. Taip pat bandoma atkreipti dėmesį į tą aplinkybę, kad tebetruksta kryptingų mokslinių tyrimų, galinčių įtikinamai pagrįsti naujausioje lietuviškoje istoriografijoje ir ypač viešajame diskurse bei didaktiniuose tekstuose populiarėjančią tezę, kad 1569 m. sudaryta Liublino unija išgelbėjo Lietuvą nuo neišvengiamos aneksijos ar „pasidavimo Maskvai“.

Reikšminiai žodžiai: 1569 m. Liublino unija, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Abiejų Tautų Respublika, Livonijos karas (1558–1583).

Lietuviškoje istoriografijoje per pastaruosius kelis dešimtmečius susiklostė tam tikra tradicija, galima sakyti – bendras sutarimas vertinant esmines 1569 metais Liubline sudarytos Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) valstybinės unijos pasekmes Lietuvos valstybei ir visuomenei. Tačiau kartu išryškėjo ir tam tikros naujos skirtys, susijusios su bandymais racionalizuoti, moderniais terminais įvardinti praeities reiškinius ar kylančios iš pastangų formuoti vadinamąją istorinės atminties politiką. Į šias naujausias lietuviškos istoriografijos, tiriančios Liublino unijos problematiką, tendencijas jau buvo atkreiptas dėmesys neseniai publikuotose šiai problematikai skirtose istoriografijos mokslinėse apžvalgose, orientuotose į užsienyje dirbančių tyrinėtojų auditoriją¹. Šiame straipsnyje glaustai apibūdinamas tas vertinimų laukas, kur naujausioje lietuviškoje istoriografijoje, tiriančioje 1569 m. sudarytos Liublino unijos problematiką, daugiau ar mažiau vyrauja bendras sutarimas, o kur ryškėja naujos skirtys. Aptariant pastarąją problemą, pirmiausiai atkreipiamas dėmesys į tai, kaip mūsų istoriografijoje apibūdinama Liubline įkurta bendra Lenkijos ir Lietuvos valstybė. Taip pat bandoma atkreipti dėmesį į tai, kad mums tebetruksta kryptingų mokslinių tyrimų, galinčių įtikinamai pagrįsti naujausioje lietuviškoje istoriografijoje ir ypač viešajame diskurse bei didaktinio pobūdžio tekstuose populiarėjančią tezę (nors ir ne naują), kad 1569 m. sudaryta Liublino unija išgelbėjo Lietuvą nuo neišvengiamos aneksijos ar „pasidavimo Maskvai“ jau XVI a. antroje pusėje – tai buvo viena iš galimų 1558–1583 m. vykusio Livonijos karo pasekmių.

Liublino unijos pasekmių vertinimai, tapę visuotinai priimti lietuvių istoriografijoje. Bendras vyraujantis sutarimas, kad 1569 m. sudarant Lietuvos ir Lenkijos valstybinę uniją buvo pasiektas

¹ Meilus, E. Unia lubelska w historiografii litewskiej XXI w. *Biuletyn Historii Pogranicza*. 2019, Nr. 19, s. 22–41; Слесорюнас, Г. Проблемные вопросы современных исследований Люблинской унии и её последствий с точки зрения литовской историографии. *Российская история*, 2020, № 4, с. 134–141.

kompromisas, dėl kurio Lietuva išsaugojo valstybingumą. Lietuvos valstybės suverenios galios, nors ir buvo apribotos bendros su Lenkija valstybės, nebuvo panaikintos ir veikė iki pat Lenkijos ir Lietuvos valstybės prievartinio sunaikinimo XVIII amžiaus pabaigoje². Tokia tezė lietuvių istoriografijoje įsitvirtino jau tarpukariu³. Ankstyvuosiu sovietmečiu akcentai pakito. Buvo stengiamasi pabrėžti neigiamus unijos aspektus Lietuvos valstybingumui, teigiama, kad, nors buvo likę tam tikrų valstybingumo atributų, unija buvusi lietuvių tautai „pragaištinga“, kad po 1569 m. „Lietuvos valstybės savarankiškumas sparčiai nyko“⁴ ar, kiek nuosaikiau formuluojant, unija pakirto Lietuvos savarankiškumą ir sudarė teisinę prielaidą tolesniam Lietuvos valstybingumo nykimui⁵. Vėliau, jau XX a. aštuntąjį dešimtmetį, tarpukariu įsitvirtinęs vertinimas su tam tikromis stilistinėmis išlygomis, nulemtomis laikmečio, ir vėl sugrįžo į lietuviškąją istoriografiją⁶.

Lietuvių istoriografijoje sutariama, kad 1569 m. Liubline sudaryta unija buvo gyvybinga. Gyvavo ilgiau nei du amžius. Išskyrus prievartinį 1655 m. epizodą (bandymą susieti LDK su Švedija) nebuvo

² Žr. Gudavičius, E. *Lietuvos istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, p. 645; *Lietuvos istorija*, t. V: Kiaupienė, J., Lukšaitė, I. *Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 metais*. Vilnius: Baltos lankos, p. 228–230; Jučas, M. *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*. Vilnius: Aidai, 2000, p. 265.

³ *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka. Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1936 (fotografuotinis leidimas: Vilnius, 1989), p. 226–227.

⁴ Jurginis, J. *Lietuvos TSR istorija*. Kaunas: Pedagoginės literatūros leidykla, 1957, p. 42.

⁵ *Lietuvos TSR istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1861 metų*, vyr. red. J. Žiugžda. Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, p. 220.

⁶ Dundulis, B. *Lietuvos užsienio politika XVI a.* Vilnius: Mintis, 1971, p. 272. Čia teigiama, kad Lietuvos valstybė buvo priversta padaryti nuolaidų, dėl to nukentėjo jos suverenitetas. Tačiau Lietuva valstybingumo neparado, nors jis ir susiaurėjo. Panašus unijos vertinimas ir čia: *Lietuvos TSR istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*, B. Vaitkevičius (ats. red.), M. Jučas, V. Merkys. Vilnius: Mokslas, 1985, p. 122–125. Šioje sintezėje teigiama, kad LDK prarado dalį savarankiškumo, bet sukurtoje federacinėje valstybėje, kuri nebuvo centralizuota, Lietuva išlaikė valstybingumo atributus, padėtis „nebuvo tokia tragiška“.

realių bandymų uniją nutraukti⁷. Nors jos sudarymo metu Lietuvos valstybė patyrė spaudimą ir šio spaudimo, ypač teritorinių praradimų, atminimas buvo gyvas LDK bajoriškosios visuomenės atmintyje iki pat XVIII a. pabaigos⁸, ilgainiui unija tapo Lietuvos bajorijai ne tik patraukli, bet ir įrankiu ginti Lietuvos valstybingumą nuo vėlesnių iniciatyvų Lenkijos karalystėje dar griežčiau apriboti Lietuvos valstybingumą, t. y. labiau centralizuoti dualistinę unijinę valstybę⁹.

Sutariama, kad Liublino unija sudarė palankesnes sąlygas Lenkijos ir LDK kultūriniam suartėjimui, lenkų kalbos ir katalikybės plitimui Lietuvos valstybėje¹⁰.

⁷ Pavyzdžiui, Kiaupa, Z., Kiaupienė, J., Kuncevičius, A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. Vilnius: ARLILA, II pataisytas leidimas, 1998, p. 264; Jučas, M. *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*. Vilnius: Aidai, 2000, p. 279–280. Plačiau apie tai žr. *Lietuvos istorija*, t. VI: Sliesoriūnas, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pab. – XVIII a. pr. (1588 – 1733 metais)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 51–62.

⁸ Pavyzdžiui, Kuolys, D. Liublinas: kovos dėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Respublikos / Lublin: walki o Rzeczpospolitą Wielkiego Księstwa Litewskiego, In: *Liublino unija: idėja ir tęstinumas / Unia Lubelska: idea i jej kontynuacja*, sudarytojai / opracowanie L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, p. 280–290, 291–300.

⁹ Pavyzdžiui, Šmigelskytė-Stukienė, R. Liublino unija: idėjos tęstinumas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijose Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu / Unia lubelska: kontynuacja idei podczas konfederacji Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, In *Liublino unija: idėja ir tęstinumas / Unia Lubelska: idea i jej kontynuacja*, sudarytojai / opracowanie L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, p. 352–364, 365–378.

¹⁰ Kiaupa, Z., Kiaupienė, J., Kuncevičius, A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. Vilnius: ARLILA, II pataisytas leidimas, 1998, p. 264; Lukšaitė, I. Liublino unija ir identitetų kaitos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. antroje pusėje / Unia lubelska a zmiany tożsamości w Wielkim Księstwie Litewskim w drugiej połowie XVI wieku, In: *Liublino unija: idėja ir tęstinumas / Unia Lubelska: idea i jej kontynuacja*, sudarytojai / opracowanie L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, p. 216–232, 233–252; taip pat žr.: *Lietuvos istorija*, t. VI: Sliesoriūnas, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pab. – XVIII a. pr. (1588 – 1733 metais)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 37–62.

Sutariama ir dėl to, kad Liublino unija sudaryta bendra Lenkijos ir Lietuvos valstybė galėjo sutelkti jėgas ir kurį laiką sėkmingai atsispirti Rusijos ekspansinei politikai¹¹, o XVI a. aštuntąjį dešimtmetį – XVII a. pradžioje net varžytis su Rusija dėl hegemonijos Rytų Europoje.

Skirtys. Nors po 1990 m. lietuvių rašytuose tekstuose, kuriuose mėginama įvertinti Liublino uniją ir jos pasekmes Lietuvai, vis mažiau emocingų apibūdinimų, tačiau reikia pripažinti, kad tokių būta. Jie įvairūs – nuo E. Gudavičiaus tezės, kad 1569 m. sudaryta „Liublino unija buvo tik mažesnioji Lietuvos nelaimė iš galimos dviejų nelaimių alternatyvos“¹² ar to paties autoriaus parašytos „Lietuvos istorijos“ (iki 1569 m.) paskutinio skyriaus išraiškingo pavadinimo „Liublino tragedija“¹³ iki M. Jučo apibūdinimo, kad 1569 m. Lenkijos ir Lietuvos unija „buvo nepaprastai naudinga abiem valstybėm“¹⁴.

1569 m. sudaryta bendra Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybė, kuriai prigijo neoficialus pavadinimas Abiejų Tautų Respublika, apibūdinama įvairiai. Vis dar gyva XX a. antroje pusėje įsitvirtinusi tradicija bendrą Lenkijos ir Lietuvos valstybę apibūdinti kaip federaciją; yra tendencija šią valstybę charakterizuoti kaip konfederaciją; kaip tarpinį darinį tarp federacijos ir konfederacijos; dar viena grupė istorikų laikosi nuostatos, kad reikėtų vengti taikyti šiuos modernius terminus XVI a. vidurio realijoms.

¹¹ Pavyzdžiui, Gudavičius, E. Lietuvos europėjimo keliais. *Istorinės studijos*. Sudarė A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius: Aidai, 2002, p. 275.

¹² Gudavičius, E. Lietuvos europėjimo keliais. *Istorinės studijos*. Sudarė A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius: Aidai, 2002, p. 275.

¹³ Gudavičius, E. *Lietuvos istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, p. 634–645.

¹⁴ Jučas, M. *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*. Vilnius: Aidai, 2000, p. 279.

Tradicija taikyti federacijos terminą Lenkijos ir Lietuvos unijinei valstybei¹⁵, taip pat vėlesnis bandymas pereiti nuo federacijos sąvokos prie konfederacijos atėjo, kaip tai dažnai nutinka, iš lenkų istoriografijos.

Unijinės valstybės apibūdinimas federacijos sąvoka labai ištvirtino lietuviškose enciklopedijose. 1981 m. leidime skaitome, kad „1569 m. Liubline sudaryta sutartis, kuria LDK susijungė su Lenkija į federacinę Lenkijos ir Lietuvos valstybę – Žečpospolitą (Respubliką)“¹⁶. Beveik tuo pačiu sakiniu (tik be „Žečpospolitos“) pradedamas straipsnis ir 1986 m. enciklopedijoje¹⁷. 2008 m. išleistoje enciklopedijoje įtvirtintas tęstinumas: „1569 Liubline sudaryta sutartis, kuria Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK) susijungė su Lenkijos karalyste į federacinę Lenkijos ir Lietuvos Respubliką“¹⁸. Tačiau verta prisiminti, kad 1968 m. enciklopedijoje unija buvo apibūdinta kaip konfederacija¹⁹. Kokios nors istoriografinės diskusijos dėl unijos „federacinio“ ar „konfederacinio“ pobūdžio Lietuvoje nuo 1968 iki 1981 m. nebuvo, tad čia matome tiesiog autorių apsisprendimą, nulemtą, matyt, kitų šalių istoriografijos poveikiu. Federacijos sąvoka Lenkijos ir Lietuvos

¹⁵ Apie Abiejų Tautų Respublikos kaip Lenkijos ir LDK federacijos koncepcijos išpopuliarėjimą lenkiškoje istoriografijoje žr.: Bumblauskas, A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos konceptas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Sud. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 30–33; ten pat ir apie „tradicinio patronažinio federalizmo“ koncepciją, žr. ten pat, p. 33. Federacijos termino vartojimo lenkiškoje istoriografijoje pavyzdys: Górski, G. Uwagi o federalnym charakterze państwa polsko-litewskiego w XVI–XVIII w. *Czaszy Nowożytnie*, t. XVI, 2004, s. 57–77.

¹⁶ Liublino unija. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 7. Vilnius: „Mokslas“, 1981, p. 68.

¹⁷ Jasas, R. ir kt., Liublino unija. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 2. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986, p. 636.

¹⁸ Jasas, R. Liublino unija. *Visuotinė Lietuvių enciklopedija*, t. XIII. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2008, p. 499–500.

¹⁹ Liublino unija. *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. II. Vilnius: Mintis, 1968, p. 464: „Liublino unija – sutartis, pagal kurią Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK) ir Lenkija 1569 m. susijungė į konfederacinę Lenkijos-Lietuvos valstybę“.

unijinei valstybei apibūdinti vyrauja lenkų istoriografijoje. Naujau-sioje lietuvių istoriografijoje ji taip pat labai įsitvirtino. Nuosekliai ją vartojo M. Jučas²⁰, federacijos sąvoka istoriografijoje ir populiariuose tekstuose tebevartojama gana plačiai²¹.

XX a. pabaigoje į lietuvių istoriografiją sugrįžo (čia reikia prisiminti 1968 m. enciklopedijos leidimą) ir „konfederacijos“ sąvoka. Ji ėmė populiarėti, pasirodžius E. Gudavičiaus „Lietuvos istorijai“, kurioje, be kita ko, teigiama, kad sudarius Liublino uniją „Lietuvos valstybingumas buvo išsaugotas, tačiau liko suvaržytas dualistinėje konfederacijoje su kur kas pajėgesniu šios konfederacijos partneriu“²². Tačiau netrukus „konfederacijos“ sąvoką imta taikyti su išlygomis, teigiant, kad „Liublino unijos aktas tapo lygiateisės sąjungos deklaracija su straipsniais, kurie skelbiamą federaciją faktiškai darė konfederacija“²³. Čia būtų prasminga patikslinti, kad pačiame Liublino unijos akte ir jį lydinčiuose dokumentuose nebuvo „skelbiama federacija“, tuo metu Lenkijos ir Lietuvos valstybių sąjungos pobūdžiu apibūdinti dar nevirtusi tokia sąvoka. Žodžius „skelbiama federacija“, matyt, reikėtų suprasti kaip unijos akto pradžioje skelbiamo tamprus ir neišardomo Lenkijos ir Lietuvos valstybinio ryšio deklaracijos istoriografinę interpretaciją.

²⁰ *Lietuvos TSR istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*. B. Vaitkevičius (ats. red.), M. Jučas, V. Merkys. Vilnius: Mokslas, 1985, p. 125: „abi valstybės buvo sujungtos į vieną iš dviejų valstybių sudarytą federaciją“; Jučas, M. *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*. Vilnius: Aidai, 2000, p. 265, 368: „Liublino unijos aktas sukūrė federacinę dviejų valstybių Respubliką“.

²¹ Pvz.: Nakas, N. Damoklo kardas virš Gordijaus mazgo. Liublino unija 451-aisiais gyvavimo metais. *Naujasis Židinys. Aidai*, 2010, Nr. 11, p. 395–402; *Lietuva senuosiuose istorijos šaltiniuose / Lithuania in Ancient Historical Sources*. Lietuvos tūkstantmečio programos parodos katalogas. Taikomosios Dailės muziejus, Vilnius, 2009.07.05–10.04, Vilnius, 2009, p. 110.

²² Gudavičius, E. *Lietuvos istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, p. 645.

²³ Gudavičius, E. Lietuvos europėjimo keliais. *Istorinės studijos*. Sudarė A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius: Aidai, 2002, p. 279.

Toliau bandant suderinti sprendimą taikyti konfederacijos sąvoką su minėta išlyga, naujausioje lietuvių istoriografijoje imta vartoti ir nelabai preciziškus apibūdinimus, juos būtų galima interpretuoti kaip pastangas apibūdinti Lenkijos ir Lietuvos bendrą valstybę kaip tarpinę tarp federacijos ir konfederacijos. Tokios priegigos pavyzdžiu galėtų būti Alfredo Bumblauskos 2005 m. publikuotos „Lietuvos istorijos“ atitinkami fragmentai²⁴. Panašiai – kad iš unijos teksto išplaukia, jog skelbiamos unijinės valstybės pobūdis turėjęs būti federacija, bet realiai tai tapo „konfederacinė valstybė, mat abi sąjungos narės vykdė bendrą užsienio politiką“, istorikas rašė ir vėliau (2018 m.)²⁵.

Yra ir trečioji istorikų grupė, kurie vengia vartoti „federacijos“ ar „konfederacijos“ sąvokas²⁶. Nenorima dirbtinai taikyti modernių

²⁴ Bumblauskas, A. *Lietuvos istorija 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, p. 258–259: „ryšį tarp LDK ir Lenkijos galima vadinti federacija, o turint omeny vėliau seimuose įsigaliojusį „liberum veto“... – konfederacija, t. y. tokia sąjunga, kai nėra bendros valdžios institucijos, kurios nutarimai nariams privalomi. [...] nors aktas skelbė vieną valstybę, tačiau konkretūs jo straipsniai apibrėžė dviejų valstybių konfederaciją.“ Toks aiškinimas gana ginčytinas. Respublikos seimo nutarimai („konstitucijos“) tiek Lenkijai, tiek LDK buvo privalomi, jei tik juose nebūdavo išlygų (vadinamosiose „vaivadijų ir pavičių deklaracijose“), kad galutinį sprendimą priims „vaivadijos“. „Liberum veto“ vaidmuo (dažniausiai destruktivinis) buvo svarbus debatų seime metu, o ne vėliau – jau seimui priėmus (jei pavykdavo) nutarimus. Privalomi Lenkijai ir LDK būdavo ir Respublikos senatorių tarybų („rady senatorskie“) nutarimai, pagal analogiją su antikinė Roma vadinti „senatus consultum“, kurių reikšmė ypač išaugo XVIII a. pirmoje pusėje, kai Respublikos seimą apėmė krizė. Apie tai žr.: Markiewicz, M. *Rady senatorskie Augusta II (1697–1733)*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Ossolineum, 1988; Poraziński, J. Funkcje polityczne i ustrojowe rad senatu w latach 1697–1717. *Kwartalnik Historyczny*, R. 51, 1984, nr 1, s. 25–43; ir kt.

²⁵ Bumblauskas, A., Eidintas, A., Kulakauskas, A., Tamošaitis, M. *Lietuvos istorija kiekvienam*. Sudarytojas ir dalykinis redaktorius A. Eidintas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018, p. 124.

²⁶ Pavyzdžiui, Kiaupa, Z. *Lietuvos valstybės istorijoje*. Vilnius, 2004 (II leidimas – 2006): Baltos lankos, p. 93–97. Jūratė Kiaupienė vartoja „sudėtinės monarchijos“, į kurią buvo sujungtos dvi valstybės, bei „sudėtinės valstybės“ sąvokas. Žr.: Kiaupienė, J. *1569 metų Liublino unija ir Lietuva*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2000, p. 78–79.

sąvokų, kurios Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo laikotarpiu (XVI–XVIII a.) reiškė ne tą, ką reiškia šiandien, bei Lenkijos ir Lietuvos valstybiniam ryšiui apibūdinti Respublikos gyvavimo metu nebuvo naudojamos. Šiandien federacija vadiname valstybę, kurios dalys (sritis, kraštai) turi plačią savivaldą. Konfederacija vadiname laisvai susietą suverenumo neatsisakiusių valstybių sąjungą. XVI–XVIII a. buvo priešingai. Federacijos sąvoka paprastai buvo taikoma valstybių karinėms sąjungoms apibūdinti. Pavyzdžiui, taip dažnai vadinta 1684 m. sudaryta ir iki 1699 m. prieš turkus kovojusi krikščioniškų valstybių karinė sąjunga Šventoji lyga. O konfederacijomis vadintos kai kurios specifinės sąrangos valstybės – tokios kaip Nyderlandai ar Šveicarijos sąjunga. Be to, XVI–XVIII a. Lenkijos ir Lietuvos valstybinė sąjunga turėjo bruožų, neatitinkančių įprastų (modernių) federacijos ar konfederacijos apibūdinimų – nebuvo modernioms federacijoms būdingų bendrų vykdomosios valdžios institucijų – federalinio išdo ir federalinės kariuomenės, federalinės kanceliarijos (nors diplomatinę tarnybą (pasiuntinybes) su išlygomis būtų galima vertinti kaip bendrą Lenkijai ir Lietuvai). Iš kitos pusės – unijoje nebuvo įteisintos savarankiškos visuomenės (luomų) atstovavimo institucijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lygmeniu (o tai būtų net mažiau, nei reikalautų modernios federacijos apibrėžimas). Luominio atstovavimo (bajorų savivaldos) institucijos buvo įteisintos tik pavietų lygmeniu – iš čia kartais pasitaikantys istoriografijoje teiginiai, kad Lenkijos ir Lietuvos bendra valstybė, populiariai vadinta Abiejų Tautų Respublika, buvusi vaivadijų bei pavietų federacija. Dėl to šlubuoja ir bandymas Lenkijos ir Lietuvos unijinį ryšį apibūdinti kaip tarpinį tarp federacijos ir konfederacijos. Todėl, matyt, tikslingiausia būtų nesprausti Lenkiją ir Lietuvą po 1569 m. siejusio valstybinio ryšio į modernios terminijos rėmus. Lenkijos ir Lietuvos valstybinė sąjunga buvo gana unikali to meto Europoje, ji skyrėsi nuo gana gausių to meto „sudėtinių valstybių“ ar

asmeninėmis unijomis susietų valstybių sąjungų, tokių kaip Danijos ir Norvegijos²⁷.

Liublino unijos unikalumas buvo pastebėtas ir įvertintas jau amžininkų. XVI a. pabaigoje Lenkijos ir Lietuvos unija Europoje buvo vertinama kaip pavykusios dviejų valstybių sąjungos pavyzdys. Šia patirtimi domėtasi rengiant Anglijos ir Škotijos asmeninę uniją (sudaryta 1603 m., po karalienės Elžbietos I mirties) ir iš karto po šios unijos sudarymo, kai norėta Anglijos ir Škotijos unijai suteikti tvirtesnę – institucinę pagrindą. Lenkijos ir Lietuvos unijos sudarymo principai buvo aptarinėjami Anglijos parlamente 1604 metais. Anglų nuomone, Liublino unija palyginti su to meto Europos valstybių sąjungomis buvo unikali. Teigta, kad visos kitos sąjungos buvo sudarytos dinastinių sąjungų pagrindu arba kaip karo pasekmė, o Lenkijos ir Lietuvos unija sudaryta „pakeitus teisę“²⁸, t. y. juridiniu (susitarimo) pagrindu.

²⁷ Apie tai plačiau žr.: Lietuvos istorija, t. VI: Sliesoriūnas, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pab. – XVIII a. pr. (1588–1733 metais)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 15–17. Sunkumai, kylantys mėginant taikyti modernias sąvokas Lenkijos ir Lietuvos ryšiui bendroje valstybėje apibūdinti, svarstyti ir lenkų istoriografijoje. Pavyzdžiui, Grzegorz Błaszczyk, svarstydamas Lenkijos ir Lietuvos unijos pobūdį – kaip federacijos ar konfederacijos, galiausiai apsisotjo ties pirmuoju variantu. Pagrindinis jo argumentas Lenkijos ir Lietuvos valstybę apibūdinti kaip federaciją – tarptautinių santykių subjektas buvo tik jungtinė valstybė, o ne jos dalys. Nors pripažino, kad pasitaikydavo bandymų apeiti šią taisyklę. Žr. Błaszczyk, G. *Współczesne spojrzenie na stosunki polsko-litewskie w latach 1569–1795*. In: *Rzeczpospolita w XVI–XVIII wieku. Państwo czy wspólnota?* Red. B. Dybaś, P. Hanczewski, T. Kempa, Toruń, 2007, s. 83–105. Taip pat žr. Błaszczyk, G. „Rzeczpospolita w latach 1569–1795. Węzłowe problemy stosunków polsko-litewskich“. *Zapiski Historyczne*, t. 53, 1998, z. 1, s. 59–80.

²⁸ *Calendar of State Papers Domestic: James I, 1603–1610*. Ed. Mary Anne Everett Green, London, 1857, p. 100–101: April 26? [1604]: 65. Discourse on the Union of Kingdoms as fourfold; by marriage, by election, by gift or purchase, by conquest. Precedents of unions by marriage during 600 years, and of their conditions, which confine the union to the princes only, without changing the laws. Conditions of the union by conquest of Portugal with Spain and of other unions, **none of which were attended with any change of laws, excepting that of Lithuania with Poland**; 67. Occasions and means of uniting the great Dukedom of Lithuania to the kingdom of Poland; with the conditions.

Pastaraisiais metais lietuviškoje istoriografijoje, ypač viešajame diskurse bei didaktiniuose tekstuose, vis dažniau kartojama, kad 1569 m. sudaryta Liublino unija išgelbėjo Lietuvą nuo neišvengiamos aneksijos ar „pasidavimo Maskvai“ jau XVI a. antroje pusėje, t. y. Lietuvos aneksija būtų buvusi neišvengiama tuo metu (1558–1583) vykusio Livonijos karo pasekmė. Tezės ištakos – seną tradiciją turintys istoriografijos teiginiai, kad Livonijos karas atskleidė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nepajėgumą savarankiškai (be Lenkijos Karalystės karinės ir finansinės pagalbos) sėkmingai kovoti su vis stiprėjančia Maskvos valstybe (nors tai dar nebūtinai turėtų reikšti, kad jau Livonijos karo metu kilo realus Lietuvos nukariavimo pavojus). Taip pat ši tezė turi prasminių ryšių su lietuvių istoriografijoje įsitvirtinusių ir faktiškai nekvestionuojamu teiginiu, kad karo su Maskvos valstybe sunkumai buvo viena iš svarbiausių priežasčių, vertusių Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, jos bajoriją ieškoti glaudesnės sąjungos su Lenkija. Tam pačiam kontekstui priklauso teiginiai, kad po to, kai Liublino seimo metu valdovas atplėšė nuo LDK Palenkę bei pietines (Ukrainos) vaivadijas, susitraukęs LDK karinis, finansinis ir demografinis potencialas nebegalėjo savarankiškai, be Lenkijos karinės ir finansinės paramos, užtikrinti sėkmingos LDK gynybos nuo Maskvos valstybės agresijos²⁹. Visi šie teiginiai, išskyrus patį pirmą – kad Liublino unija išgelbėjo Lietuvą nuo neišvengiamos aneksijos („nukariavimo“) ar „pasidavimo Maskvai“ jau XVI a. antroje pusėje, nekelia abejonių. Tad šiame straipsnyje įdėmiau reikėtų paanalizuoti tik pastarąją tezė. Kad XVI a. antroje pusėje buvo kilęs realus pavojus, jog Maskva užkariaus visą Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, teigė E. Gudavičius³⁰. Tai buvusi ta

²⁹ Pavyzdžiui, *Lietuvos istorija*, t. V: Kiaupienė, J., Lukšaitė, I. *Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 metais*. Vilnius: Baltos lankos, p. 223.

³⁰ Gudavičius, E. *Lietuvos europėjimo keliais*. Istorinės studijos. Sudarė A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius: Aidai, 2002, p. 275: „Ją [Liublino uniją. – G. S.] sudarius buvo išvengta Rusijos pavojaus, galėjusio pasireikšti net Lietuvos užkariavimu. Tai, tiesa, įvyko, bet tik po dviejų šimtmečių.“

„blogoji“ alternatyva Liublino unijai³¹. Kad Lietuvai Liublino unijos išvakarėse reikėjo pasirinkti „tarp unijos su lenkais ir pasidavimo Rusijai“, teigė A. Bumblauskas³². Panašiai rašė ir M. Jučas: „1563 m. Lietuvai alternatyva – ar eiti su savo partnere Lenkija, ar priimti Rusijos protektoratą“³³. Tezė apie šias dvi alternatyvas, kurių akivaizdoje atsidūrė Lietuvos valstybė unijos išvakarėse, išplito ir į giminingų mokslų (menotyrininkų) darbus³⁴ bei populiarius tekstus. Tezės, kad alternatyva unijai su Lenkija XVI a. septintąjį dešimtmetį (unijos išvakarėse) Lietuvos valstybei tebuvo valstybingumo praradimas Rusijos naudai – „Lietuvos užkariavimas“ ar „Lietuvos pasidavimas / Rusijos protektorato priėmimas“, ištakas galima atsekti XX a. pradžios rusų³⁵ ir XX bei XXI a. pradžios lenkų istoriografijos darbuose, aptariančiuose

³¹ Gudavičius, E. *Lietuvos europėjimo keliais*. Istorinės studijos. Sudarė A. Bumblauskas, R. Petrauskas. Vilnius: Aidai, 2002, p. 275: „Ją [Liublino uniją. – G. S.] sudarius buvo išvengta Rusijos pavojaus, galėjusio pasireikšti net Lietuvos užkariavimu. Tai, tiesa, įvyko, bet tik po dviejų šimtmečių.“

³² Bumblauskas, A. *Lietuvos istorijoje 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, p. 258–259.

³³ Prof. habil. dr. Mečislovo Jučo žodis, In: *Liublino unija: idėja ir tęstinumas. Unia Lubelska: idea i jej kontynuacja*. Sudarytojai / opracowanie L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, p. 21.

³⁴ Klajumienė, D. *Valstybė, Lietuva 1009–2009*. Sud. A. Butrimas, R. Janonienė, T. Račiūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 101: „Livonijos karo padariniai vertė pasirinkti: ar neišvengiama unija su Lenkija, ar pasiduoti Rusijai.“

³⁵ Apie tai, kad LDK bajorija Liublino unijos išvakarėse jau buvo labai išvarginta Livonijos karo sukeltos finansinės naštos, vengė atlikti karinės tarnybos prievolę bei savo padėties palengvinimo viltis siejo su planuojama LDK unija su Lenkija, rašė Matviejus Liubavskis. Žr. Любавский, М. К. *Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно*, (издание 2-ое). Москва: Московская художественная печать, 1915, с. 264, 294, 301. Šio darbo pakartotiniai leidimai: S. Peterburgas, 2004; Minskas, 2012. Tačiau M. Liubavskis netvirtino, kad tuo metu Lietuvai, nors ir išvargintai karo naštos, grėšė reali užkariavimo grėsmė ar kitoks valstybingumo praradimas Maskvos naudai („pasidavimas Maskvai“).

Liublino unijos sudarymo aplinkybes³⁶. Dažniausiai tokia Livonijos karo eigos interpretacija, kad Lietuvos valstybei Liublino unijos išvakarėse kilo ne šiaip pralaimėjimo kare, t. y. galimų teritorinių praradimų pavojus, bet žymiai didesnis, egzistencinis pavojus – valstybingumo praradimo, Maskvos užkariavimo ar pasidavimo Maskvos protektoratui grėsmė, yra darbuose, skirtuose Lenkijos ir Lietuvos santykiams, žvelgiant į juos kiek atsietai nuo paties karo, t. y. karo veikslių istorijos tyrimų, o jie tokio egzistencinio pavojaus Lietuvos valstybei nepatvirtina, nors neginčytina, kad karas sukėlė Lietuvai labai didelių sunkumų ir teritorinių praradimų pavojus buvo realus. Tas pasakytina ir apie Maskvos valstybės potencialo bei vidinių problemų naštos palyginimą su panašiomis LDK visuomenę tuo metu varginusiomis problemomis (žinoma, jei tą LDK potencialą vertintume iki atplėšiant nuo jos keturias vaivadijas – Palenkės, Voluinės, Braclavo ir Kijevo). LDK atveju šie vargai nėra iš tolo neprilygsta vėlesnėms, pavyzdžiui, XVII a. viduryje užklupusioms problemoms, po kurių vis tiek

³⁶ Pavyzdžiui, Grzegorz Błaszczyk, rašydamas apie Voluinės, Braclavo ir Kijevo vaivadijų atplėšimą nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir prijungimą prie Lenkijos Karalystės pačiose Liublino unijos sudarymo išvakarėse, teigė, kad tą vaivadijų bajorija iš esmės palankiai žiūrėjo į Lenkijos įvykdytą tų žemių aneksiją. Taip pat tvirtino, kad karo su Maskvos valstybe XVI a. viduryje akivaizdoje **Lietuva pasirodė kaip per silpna, kad išlaikytų šias Rusios vaivadijas** (paryškina mano. – G. S.). Todėl Rusios elitas vietoje silpnos Lietuvos pasirinko demokratinę Lenkiją, o ne absoliutinę Rusijos santvarką – tai rodo, koks patrauklus tuo metu buvo lenkiškos santvarkos modelis. Žr.: Błaszczyk, G. *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569*. Poznań, 2002, s. 153–155. Čia pirmiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad istorikas suponuoja, jog LDK pietinių vaivadijų (Rusios) bajorija 1569 m. neva sprendė dilemą, ką rinktis – Lenkiją ar Maskvą, o LDK jau buvusi per silpna, kad galėtų apginti nuo Maskvos šias vaivadijas. Tačiau iš tiesų Braclavo bei Voluinės vaivadijos neautė tiesioginės Maskvos valstybės grėsmės, karo veiksmai vyko labai toli nuo šių žemių. O Kijevo vaivadija, nors ir ribojosi su Maskvos valstybe, taip pat nebuvo paliesta karo veikslių. Svarbiausias veiksnys, skatinęs tų vaivadijų bajoriją bei didikus linkti į Lenkijos pusę, buvo noras nusikratyti LDK bajorijai užkrautų karo su Maskva prievolių, pirmiausiai labai nepopuliarios visuotinio šaukimo, t. y. įpareigojimo asmeniškai vykti į karą bajorų pašauktinių kariuomenėje.

sugebėta atsitiesti. Po 1563 m. Lietuvą ištikusios nesėkmės, kai Maskvos kariuomenė užėmė Polocką, jau 1564 m. (po Lietuvai pergalingo mūšio prie Ulos upės netoli Čašnikų, įvykusio 1564 m. sausio 26–27 d.; beveik toje pačioje vietoje („prie Čašnikų“) Lietuvai sėkmingas, bet žymiai mažesnio masto mūšis įvyko ir 1567 m. liepos 20 d.) LDK padėtis kare stabilizavosi. Lietuva iki pat Liublino unijos daugiau nepatyrė teritorinių nuostolių. Lietuva taip pat tiesiogiai ir netiesiogiai kontroliavo didžiąją Livonijos dalį. Tiesiogiai – Daugpilį, Kuoknesę, Rezeknę, Cėsius. Pietvakarių Estijoje LDK (padedama lenkų samdinių) trumpai kontroliavo Piarnu uostą. Jau 1562 m. jį užėmė švedai, o 1575 m. iš švedų atėmė rusai. Netiesiogiai LDK kontroliavo vasalinę priklausomybę pripažinusią Kuršo kunigaikštystę. Maskva Livonijoje kontroliavo tik tris žymesnius miestus (ir jų pilis) – Narvą ir Dorpatą (Tartu), kuriuos užėmė pačioje karo pradžioje (1558 m.), ir Viljandį (Feliną), kurį užėmė 1561 m.³⁷ Žinoma, Polocko praradimas Lietuvai buvo skaudus, bet apskritai LDK iki Liublino unijos sudarymo savo rankose išlaikė daugiau strategiškai svarbių žemių, nei prarado (kaip ateitis parodė – prarado laikinai). Tai nebuvo padėtis, kelianti egzistencinį pavojų Lietuvos valstybei. Nors tikimybė, kad Lietuvos padėtis galėjo pablogėti (ypač sumažėjus paramai iš Lenkijos – Livonijos pilių įgulose buvo ypač daug samdinių iš Lenkijos) buvo. Tačiau vėlgi – tikimybė, kad karas su Maskva galėjo būti vėl pralaimėtas, kaip jau buvo nutikę XVI a. pirmoje pusėje, nebuvo tolygi tikimybei, kad žlugs pati valstybė. Net ir rusų istoriografijoje nelabai rasime teiginių, kad XVI a. septintąjį dešimtmetį Maskvai buvo atsivėrusi perspektyva užkariauti visą Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Maskva lygiai taip pat buvo išvarginta karų (Livonijos karas jai buvo tik dar vienas ištisoje karų virtinėje) ir vidinių konfliktų – 1565–1572 m. Maskvos

³⁷ Kada ir kokias teritorijas bei pilis Livonijoje šio karo metu kontroliavo Maskvos valstybė žr.: Смирнов, Н. В. Ливонская война и города Ливонии. *Балтийский вопрос в конце XV–XVI в. Сборник научных статей*, ред. Филюшкин, А. И. и др., Москва: Квадрига, 2010, с. 454–481.

valstybėje buvo liūdnai pagarsėjusi „opričnina“. Galima būtų prisiminti, kad tais pačiais 1569 m. (t. y. Liublino unijos metais) caras nusiaubė savo paties valstybės vieną didžiausių ir turtingiausių miestų – Didįjį Novgorodą. 1568–1570 m. pirmą kartą istorijoje Osmanų imperija puolė Maskvos valstybę. 1569 m., vėlgi – Liublino unijos metais, turkai, remiami totorių, surengė žygį į Astrachanę. Maskva buvo priversta prieš turkus sutelkti pagrindines pajėgas (t. y. buvo priversta atitraukti nuo karo veiksmų su Lietuva), tai padėjo jai Astrachanę apginti³⁸. 1570 m. Stambule buvo pasirašyta Maskvos valstybės ir Osmanų imperijos paliaubų sutartis. Tačiau jau 1571 m. Krymo totoriai, vedami Devlet Girėjaus, sudegino Maskvą (išskyrus Kremlį), ir caras buvo priverstas iš jos pasitraukti³⁹. Pakartotinis Maskvos puolimas 1572 m. Krymo totoriams jau nepavyko. Tad tik po 1572 m. Maskva vėl galėjo susitelkti kovoms Livonijoje.

Karų istorijoje negalima vertinti vien tik dviejų dalyvių potencialo, jei kariaujančios šalys sudariusios sąjungas. 1563 m. Lenkija ir LDK sudarė sąjungą su Danija prieš Švediją ir Maskvą, o 1568 m. aljansai apsidėrė ir buvo sudaryta Lenkijos ir LDK sąjunga su Švedija prieš Maskvą ir Daniją. Tad matant Livonijos ir kitų karų, į kuriuos tuo metu buvo įtraukta Maskva, visumą, o ne tik nuolat akcentuojamus LDK bajorijos skundus dėl užkraunamų finansinių bei karo tarnybos

³⁸ Беннигсен, А. Турецкий поход на Астрахань в 1569 г. по материалам «Реестров важных дел» Османского архива. *Восточная Европа Средневековья и раннего Нового времени глазами французских исследователей: сборник статей*, сост. И. А. Мустаимов, А. Г. Ситдииков. Казань: Ин-т истории АН РТ, 2009, с. 145–166; Бурдей, Г. Д. *Русско-турецкая война 1569 г.* Саратов, 1962; Гёкбальгин, Т. Османский поход на Астрахань в 1569 г., *Восточная Европа Средневековья и раннего Нового времени глазами французских исследователей: сборник статей*, сост. И. А. Мустаимов, А. Г. Ситдииков. Казань: Ин-т истории АН РТ, 2009, с. 167–174; Садииков П. А., Поход татар и турок на Астрахань в 1569 году. *Исторические записки*, вып. 22, 1947, с. 132–165.

³⁹ Пенской, В. В., Пенская, Т. М. «Яз деи деда своего и прадеда ныне зделал лутчи...»: поход Девлет-Гирея I и сожжение Москвы в мае 1571 г. *История военного дела: исследования и источники*, 2013, вып. № 4, с. 182–221.

prievolių bei 1563 m. prarastą Polocką, Lietuvos padėtis vargiai gali būti vertinama kaip katastrofiška. Galima būtų net kalbėti apie tam tikrą pusiausvyrą, susiklosčiusią kare su Maskva. Šią pusiausvyrą įtvirtino 1571 m. sudarytos su Maskva paliaubos (derybos dėl jų vyko nuo 1566 m.). Paliaubos buvo sudarytos jau po Liublino unijos. Bet ir naujas itin skaudus smūgis Livonijos kare buvo suduotas Lietuvai jau „po Liublino“, t. y. 1575–1577 m., kai Maskva užėmė 27 iki tol LDK kontroliuotas pilis Livonijoje ir priartėjo prie pat Rygos. Pati LDK tuo metu buvo pasinėrusi į naujo Respublikos valdovo rinkimų kampaniją bei Stepono Batoro įsitvirtinimo Lenkijos ir Lietuvos valdovo soste peripetijas. Net galėtume teigti, kad antras Respublikos tarpuvaldis apnuogino Liublino unijos užprogramuotas silpnąsias valstybės vietas – pažeidžiamumą tarpuvaldžiu, ypač jei po įvykusių valdovo rinkimų dar kildavo vidaus kovos dėl įsitvirtinimo soste.

Apibendrinant šias dvi Lietuvos valstybės alternatyvas Liublino unijos išvakarėse, tenka konstatuoti, kad lietuvių istoriografijoje pabrėžiamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės padėties beviltiškumas gali būti perdėtas. Lietuvių istoriografijoje pirmiausiai koncentruojamasi į Lietuvos ir Lenkijos santykių bei šių valstybių unijos priežasčių tyrimus. O kad galėtume daryti patikimas išvadas apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės to laikotarpio padėtį besitęsiančio Livonijos karo akivaizdoje, būtini gilesni to meto karo istorijos, diplomatijos istorijos, valstybių karinio, finansinio ir ūkinio potencialo lyginamieji tyrimai.

Kiti Liublino unijos sudarymo aplinkybių bei pasekmių vertinimai lietuvių istoriografijoje jau gerokai nugludinti. Nors tebėra tam tikrų vertinimų skirtumų, dažnai jie apsiriboja terminija. Dėl esminių, pačių svarbiausių Liublino unijos istoriografinių problemų sutaria tiek Lietuvos istorikai, tiek ir tarptautinė tyrinėtojų bendruomenė.

‘A TRAGEDY’, BUT ‘VERY BENEFICIAL’: THE EVALUATION OF THE LUBLIN UNION IN THE LATEST LITHUANIAN HISTORIOGRAPHY

GINTAUTAS SLIESORIŪNAS

Summary

Keywords: 1569 Union of Lublin, Grand Duchy of Lithuania, Polish–Lithuanian Commonwealth, Livonian War (1558–1583).

The article describes historiographic issues on which there is more or less general consensus in the newest Lithuanian historiography devoted to the issues of the union established in Lublin in 1569 as well as areas where new divergences in the evaluation by historians appear. When discussing the latter issue, in the first place, attention is paid to how the latest Lithuanian historiography describes the nature of the Polish–Lithuanian state founded in Lublin. Attempts are also made to draw attention to the fact that there is still a lack of purposeful scientific research that could convincingly justify the thesis, which is gaining popularity in the latest Lithuanian historiography and especially in public discourses and didactic texts, that the Union of Lublin of 1569 saved Lithuania from the inevitable annexation or “surrender to Moscow”, which would have been inevitable if this alliance had not been concluded. The article states that there is general agreement in Lithuanian historiography as regards the assessment that in 1569, when the Polish–Lithuanian union was emerged, a compromise was reached, as a result of which Lithuania retained its statehood. Although the sovereign powers of the Lithuanian State were confined within the frame-

work of a joint state with Poland, they were not abolished. There is a consensus in historiography that the union established in Lublin in 1569 was of vital importance and contributed to the cultural rapprochement of the societies of Poland and the Grand Duchy of Lithuania and that the Polish–Lithuanian state, which emerged as a result of the union, helped to unite the forces of Poland and Lithuania, which allowed them to successfully resist the expansionist policy of Russia, at least for some time. There remain persisting differences in the interpretation of the nature of the joint state of the Crown of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania (the Polish–Lithuanian Commonwealth). Sometimes it is called a federation and on other occasions, a confederation or an intermediate term between federation and confederation is used. However, some historians consider that attempts to adapt these modern terms for describing the realities of the mid-sixteenth century should be avoided. The article says that, in the latest Lithuanian historiography and especially in public discourse and didactic texts, the popular thesis that, in 1569, Lithuania faced a dilemma with the alternatives to either create a state union with Poland or inevitably

lose the war with Moscow and be annexed by the Moscow State or be forced to “surrender to Moscow” still requires additional research. The representation in the Lithuanian historiography of the situation of the Grand Duchy of Lithuania as extremely desperate may be overly exaggerated. In order to be able to present reliable conclu-

sions about the real situation of the Grand Duchy of Lithuania during the Livonian War, it is necessary to conduct a deeper study of the history of the war, the history of diplomacy as well as a comparative analysis of the military, financial and economic potential of the states having participated in this conflict.

Īteikta 2020 m. rugsėjo 21 d.